

Leg de lat hoog

Bij opbrengstgericht werken formuleer je concrete doelstellingen voor leerlingen, waarna alle betrokken partijen zich richten op het realiseren van deze doelen. Maar vanuit het veld komen wel eens kritische geluiden over deze uitgangspunten. Focussen op opbrengsten en toetsresultaten zou bij kinderen met gedragsproblemen niet werken. Toch zullen ook zij aan de slag moeten. In dit artikel lees je hoe je ze daar het beste bij kunt helpen.

Kees van der Wolf

pedagoog en onderwijskundige, is als hoogleraar verbonden aan het Institute voor Graduate Studies and Research (Universiteit van Suriname) en is 'honorary professor' bij de Perm State Pedagogical University (Rusland)

De term 'opbrengstgericht werken' is ontstaan vanuit het internationaal streven naar het verbeteren van de prestaties van leerlingen. In het primair onderwijs gaat het vooral om de prestaties bij taal en rekenen. Belangrijke aandachtspunten om een haalbaar en kwalitatief goed onderwijsprogramma met uitdagende doelen en effectieve feedback te realiseren, zijn:

- bepalen welke leerstof als belangrijk voor alle leerlingen wordt gezien;
- vastleggen en bewaken van de leertijd hiervoor;
- formuleren van specifieke, uitdagende prestatiedoelen voor de school als geheel;
- formuleren van specifieke doelen voor individuele leerlingen (zo mogelijk in overleg met deze leerlingen en hun ouders);
- het geven van doeltreffende (specifieke en procesgerichte) feedback.

Bij opbrengstgericht werken worden concrete doelstellingen voor leerlingen geformuleerd waarna alle betrokken partijen zich richten op het realiseren van deze doelen. Toetsresultaten spelen daarin een rol, maar ook de dagelijkse praktijk van het observeren van leerlingen, het nakijken van werk, het feedback geven en dergelijke.

Kritische geluiden

Wie zijn zijn oor te luisteren legt in het veld, hoort over deze uitgangspunten wel eens kritische geluiden. Zeker als het gaat om kinderen met gedragsproblemen. Focussen op opbrengsten en toetsresultaten zou bij deze kinderen helemaal niet werken. Immers, zo wordt geredeneerd, hun problemen zijn voor een deel juist ontstaan door de opbrengst- en prestatiegerichtheid van het huidige onderwijs. Deze hebben ervoor gezorgd dat ze driftig en humeurig zijn, ontmoedigd zijn geraakt, faalangstig zijn geworden en weinig zelfvertrouwen hebben gekregen. Dan toch weer de nadruk leggen op presteren en doelenstellen zou de zaak voor de kinderen alleen nog maar erger maken.

Inderdaad, veel kinderen met gedragsproblemen hebben een moeizame schoolloopbaan. Deze begint soms al in de kleuterperiode. Problemen bij het zich eigen maken van bepaalde vaardigheden kunnen leiden tot bijvoorbeeld negatief aandachtvragend gedrag of tot onzekerheid en angst. Kinderen met gedragsproblemen kunnen vaak moeilijk omgaan met falen bij het leren. Ze raken boos, agressief, angstig of ze trekken zich terug. Als je dan gaat focussen op opbrengsten en prestaties, als je de druk

Kinderen met gedragsproblemen gaan moeilijk om met falen bij het leren

illustraties: Sandra de Haan

ook nog eens gaat verhogen, span je dan niet het paard achter de wagen?

Het leren niet uitstellen

In het onderwijsveld treffen we de gedachte dat je bij gedragsproblemen voorzichtig moet zijn met het stellen van eisen op leergebied. Denk bijvoorbeeld aan uitspraken als: 'Eerst moet dit kind beter in z'n vel zitten, voordat het zich kan openstellen voor de leerstof' of 'We zetten het leren even op een laag pitje, gezien de problemen thuis'. De nadruk ligt dan op de voorwaarden voor leren, als motivatie, inzet en zelfvertrouwen. Op de *soft skills*, niet op het leren zelf. Men verwacht dat pas als deze problemen zijn opgelost aan leren kan worden gedacht. Impliciet of expliciet gaat men er van uit dat éérst in de sociale en emotionele behoeften moet zijn voorzien vóórdat het kind belangstelling kan opbrengen voor leeropgaven.

Nu is het probleem is dat zaken als motivatie, zelfwaardering, competentiebeleving en emotioneel welbevinden maar mondjesmaat direct beïnvloed kunnen worden. Dit zijn in de schoolsfeer vrijwel altijd bijeffecten van uitdagingen aangaan, succes hebben en frustraties overwinnen (Van der Wolf & Van Beukering, 2009).

Niet alleen je veilig, gemotiveerd en erkend voelen moet centraal staan in de school, maar

ook samen met de leerkracht werken aan leren en ontwikkelen. Dat geldt ook, of vooral, voor kinderen met gedragsproblemen, ook al zijn ze nog zo afgeknapt op 'leren', al zijn ze nog zo gedemotiveerd, angstig en boos. Daar moeten we niet al te sentimenteel over doen. De vraag is veel meer: hoe hangen emotie, motivatie en cognitie eigenlijk samen?

Cognitie, motivatie en emotie

Volgens de Groningse hoogleraar Onderwijskunde Van der Werf (2005) zijn cognitie, motivatie en emotie onlosmakelijk met elkaar verbonden. Er is geen sprake van een hiërarchische verhouding. De verbinding tussen de drie is *engagement*, door haar vertaald als betrokkenheid: de aandacht, moeite en tijd die leerlingen in het leren investeren. De opdracht is dan: hoe zorgen we ervoor dat kinderen met gedragsproblemen meer aandacht, interesse, moeite en tijd in het leren investeren? Hoe zorgen we ervoor dat ze aan het werk gaan en blijven, hoe wekken we hun belangstelling, zodat ze weer nieuwsgierig en optimistisch worden? De pedagogische boodschap moet zijn: heel vervelend dat je zo angstig, onzeker of boos bent en dat je geen zin hebt, maar je zult toch aan de slag moeten om dingen te leren en daarbij gaan we je helpen. Het is niet anders ...

Om betrokkenheid van een leerling voor elkaar te krijgen is het erg belangrijk dat de leerkracht behalve goede instructie, ook goede feedback geeft. Veel kinderen met gedragsproblemen zien door de bomen het bos niet. Ze worden overspoeld door emoties, overzien de zaak niet, raken gefrustreerd en haken af. Zo'n leerling moet weten waar hij aan toe is. Hij moet greep krijgen op zijn eigen leeropbrengsten. **Hij moet zelf opbrengstgericht leren werken.** Dit heeft een positieve invloed op de emotionele, gedragsmatige en cognitieve betrokkenheid. Aandacht, instructiekwaliteit en goede feedback van de leerkracht zijn hierbij van doorslaggevende betekenis.

Het belang van goede feedback

Feedback geven is een essentieel aspect van het lesgeven. Het heeft een zeer belangrijke invloed op het leren, de taakmotivatie en het gedragsmatig functioneren van leerlingen. Het verschaft hun wezenlijke informatie over het eigen gedrag. Met feedback heeft de leer-

kracht een krachtig middel in handen om de ontwikkeling van kinderen in gunstige zin te beïnvloeden. Dit geldt in principe voor alle leerlingen, dus ook voor de leerlingen met een gedragsprobleem. Die krijgen, zo blijkt uit onderzoek, gemiddeld minder en minder geschikte feedback dan hun goed presterende leeftijd- of klasgenoten.

Feedback moet regelmatig worden gegeven. Maar het geven van de juiste feedback is niet eenvoudig. Feedback die globaal is ('prima zo' of 'doe even normaal'), dubbelzinnig ('zo, je denkt dat het antwoord 3011 is?') of persoonlijk ('je bent geweldig'), blijkt zelden effectief te zijn. De taakbetrokkenheid wordt er meestal niet beter van en het bevordert ook niet het leerproces, de resultaten en het zelfvertrouwen van de leerling. Goede feedback moet specifiek en doelgericht zijn. Hoe specifiek de informatie van de leerkracht over de uit te voeren of uitgevoerde taak is, des te preciezer weet de leerling wat het verschil is tussen wat hij eerst kon, nu kan en wat hij straks zal kunnen.

Met effectieve feedback krijgt de leerling antwoord op drie vragen (Hattie & Timperley, 2007):

1. Waar werk ik naartoe? Wat wil ik bereiken? Wat is het doel? (*Feed Up*)
2. Hoe doe ik het tot nu toe? Ben ik dichtbij het doel of er ver vanaf? (*Feed Back*)
3. Hoe nu verder? Wat moet ik nog doen om dichterbij het doel te komen? (*Feed Forward*)

Deze drie vragen dienen alle aan bod te komen. Dit betekent overigens niet dat ze per definitie in deze volgorde moeten worden afgewerkt.

Vier soorten feedback

Goede feedback kent vier niveaus. Bij **feedback op de taak** (ook wel correctieve feedback genoemd) gaat het om correctheid, netheid of bepaald gedrag. Hier werkt bondig mondeling commentaar goed, zoals 'je hebt van deze acht sommen zes goed, déze twee zijn fout. Kijk maar, je hebt de laatste twee getallen niet goed opgeteld'.

Feedback op het proces leidt ertoe dat een kind een taak beter begrijpt en uitvoert. Voorbeeld: 'Deze opdracht heb je snel en

handig aangepakt, die aanpak kun je ook prima gebruiken bij de volgende opdracht'. Deze vorm van feedback kan zeer krachtig zijn, omdat deze zich richt op cognitieve strategieën bij het werken aan een taak.

Bij **feedback op zelfregulatie** is het de bedoeling dat het kind zichzelf feedback leert geven, terwijl het aan het werk is. Het gaat om meta-cognitieve vaardigheden, waarbij de leerling zijn eigen functioneren tijdens het werk inschat. 'Heb ik mijn eigen werk gecorrigeerd op manier X voordat ik het inleverde?'

Bij **feedback op de persoon** van de leerling gaat het om de manier waarop de leerkracht de leerling aanmoedigt. Het gaat om positieve, prijzende opmerkingen als 'jij bent slim' of 'je bent een schat'. Deze feedbacksoort komt zeer veel voor, maar toch moeten er voorzichtig mee zijn. Het werkt alleen goed als het leidt tot verandering in inspanning, betrokkenheid en doelmatigheidsgevoel. Voorbeeld van een effectieve feedback op de persoon: 'Je hebt bij de opdracht de tafel van 9 goed toegepast en dat heb je ook nog snel en met inzet gedaan. Je bent een slimmerd'. Met ongericht prijzen ('je bent een kanjer') moet je voorzichtig zijn, omdat het kan zijn dat de leerling op den duur meer bezig is met het beschermen van zijn zelfbeeld dan met het bereiken van een gesteld doel.

Wees positief en leg de lat hoog

Help de leerling met gedragsproblemen door te bespreken welke voordelen het leren van bepaalde kennis of vaardigheden op korte termijn al heeft, zowel voor de leerling als voor anderen. Motiveer de leerling door samen plannen te maken. Straal uit dat het samen gaat lukken en vertel de leerling waarom jij er vertrouwen in hebt dat het ook gaat lukken. Vier succeservaringen.

Leg de lat hoog, maar hanteer wel realistische doelen. Voorkom teleurstelling voor het kind door te hoog te willen grijpen. Belangrijk is dat een leerling niet alleen succeservaringen opdoet, maar ook in staat wordt gesteld om deze ervaringen zelf (en vaak) te 'organiseren'. Zo leert de leerling dat hij controle kan krijgen over het opdoen van succeservaringen. Hij 'organiseert' actief de eigen feedback.

Versterk datgene wat positief is, benoem het

en benut het in de aanpak. Als dit op een effectieve manier gebeurt, is de kans groot dat kinderen gaan inzien dat niet de leerkracht, maar vooral zichzelf centraal bij het verbeteren van gedrag, motivatie, emotie en leerprestaties. Dat geeft een gevoel van *empowerment*.

Goed onderwijs

Niet alleen scholen, maar ook kinderen moeten opbrengstgericht gaan werken.

In het onderwijs moeten we ervoor zorgen dat er geleerd wordt, ook door kinderen met gedragsproblemen. De tijd die voor leren beschikbaar is, is immers niet eindeloos. Wanneer de school te lang wacht met eisen stellen aan de kinderen, krijgt ze vroeg of laat de rekening gepresenteerd. Bijvoorbeeld als ze naar het voortgezet onderwijs gaan en daar als oudere leerling met onvoldoende basiskennis gedemotiveerd raken en voortijdige schoolverlater worden.

Kinderen zitten op school om nuttig en toekomstgericht onderwijs te krijgen, niet om behandeld of verzorgd te worden. Leerproblemen en gedragsproblemen kunnen los van elkaar voorkomen, maar ze gaan meestal hand in hand. Ik ga ervan uit dat motivatie, inzet en zelfwaardering van leerlingen bijproducten zijn van uitdagingen aangaan, moeilijkheden overwinnen en succeservaringen opdoen. Dat gebeurt in een uitdagende, interessante en veilige leeromgeving. Bij 'goed onderwijs' is de gerichtheid op de samenhang tussen cognitie, emotie en motivatie van de leerkracht essentieel. Daarbij is goede feedback van groot belang. En dat zorgt weer voor meer opbrengsten. ●

Sandra de Haan verzorgde dit nummer voor de laatste keer de illustraties in JSW. De redactie bedankt haar voor haar inspirerende en kleurrijke bijdragen.

LITERA TUUR!

- Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, 77 (1), 81-112.
- Werf, M.P.C. van der (2005). *Leren in het studiehuis: consumeren, construeren of engageren?* Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Wolf, K. van der & Beukering, T. van (2009). *Gedragsproblemen in scholen: het denken en handelen van leraren. Intuïtie, theorie en reflectie*. Leuven: Acco.